

and competing historical explanations are put aside easily as 'unlikely'. Thus, if you are looking for serious academic explanations for the rise of the West, or a book to introduce teenagers to world history, you can leave *Civilization* on the shelf. Other than that, it is certainly an entertaining read.

Pim de Zwart

International Institute of Social History

Gerard Alberts en Huib Zuidervaart (red.), *De KNAW en de Nederlandse wetenschap tussen 1930 en 1960* (Amsterdam: KNAW Press, 2009) 168 p.
ISBN 978 90 6984 579 1.

De organisatoren en de belangstellenden zullen zich wel een prettiger dag hebben voorgesteld toen zij in december 2003 naar het Trippenhuis trokken voor een studiedag over 'de KNAW en de Nederlandse wetenschap tussen 1930 en 1960'. Blijkens de nu (gedeeltelijk) gepubliceerde acta van de bijeenkomst viel de door de sprekers opgemaakte balans immers negatief uit. H.G van Bueren formuleerde het nog beleefd: de Akademie had de ontwikkelingen in de organisatie van het natuurwetenschappelijk onderzoek destijds 'met enige argwaan' gadeslagen, waardoor haar betekenis voor het wetenschapsbeleid kleiner was geworden. Leo Laeyendecker bleef zakelijk: wat de zich na 1945 snel transformerende sociologie betrof had de Akademie 'geen levendige belangstelling' voor veranderingen getoond. Maar Cornelis Andriessse, die er geen probleem in zag zijn bijdrage als 'partijdig' te typeren, aarzelde niet de toehoorders te schofferen. Sprekend over de uitgeversactiviteiten van de KNAW besloot hij: 'Wie op deze geschiedenis van de Akademie met de "Noord-Hollandsche" en Elsevier terugkijkt ziet alleen maar kleinheid. Een sterk naar binnen gekeerde Akademie heeft eigenlijk op geen enkel moment in de jaren veertig laten blijken iets te begrijpen van het maatschappelijk functioneren van de wetenschap en van de rol die zij daarin spelen kon, of moest spelen.' Die zat.

Een orgaan zonder invloed dus: die wat onthutsende conclusie beheerst deze congresbundel, die als negende deel verschijnt in een sinds 1997 op onregelmatige basis gepubliceerde reeks *Bijdragen tot de geschiedenis van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*. De opzet van de studiedag bestond erin de (Nederlandse) wetenschapsgeschiedenis te onttrekken aan de beklommende grenzen van de oorlogsperiode, die suggereren dat er vijf jaar lang in de wetenschap eigenlijk niets anders is geweest dan stilstand, nauwelijks het bestuderen waard. Door de periode van de oorlogsjaren uit te breiden tot de periode 1930-1960 wilden de organisatoren de dynamiek van de wetenschap blootleggen, haar ontwikkeling 'dwars door de oorlog heen' tonen, en de plaats en betekenis van de KNAW in deze ontwikkeling vaststellen.

In de twee vanuit dat laatste perspectief belangrijkste bijdragen tot de bundel ligt de nadruk geheel op de ongemakkelijkheid waarmee de Akademie in de periode 1930-1960 door het leven ging. Peter Jan Knegtman laat in een goed gedocumenteerd artikel zien dat de Akademie al vóór de oorlog onder haar 'gefrustreerde ambities' leed: zij zag zichzelf als het voornaamste wetenschappelijke college in Nederland, maar besepte ook dat haar taken daar niet aan beantwoordden en haar status gering was. Het ontwerp van een ambtskostuum in 1938, dat in deze bundel enkele keren ter sprake komt, moest dan ook in de eerste plaats worden begrepen als een uiting van

distinctiedrang. Maar het hielp allemaal niets. Ook tijdens en na de bezetting bleven de Akademieleden voortdurend bezorgd om de zelfstandigheid en het imago van hun instituut.

Gerard Alberts zet in zijn bijdrage deze stelling kracht bij. Hij richt de blik op de in 1940 op initiatief van de KNAW opgerichte Werkgemeenschap voor Wetenschappelijke Organisaties in Nederland. Dat initiatief, zo maakt hij duidelijk, was een defensieve reflex. Door een dergelijke koepelvereniging op te richten wilde de Akademie de wind uit de zeilen van de bezetter nemen en zich verbergen in een groter geheel. Maar toen de oorlog eenmaal voorbij was, wilde zij opnieuw ten volle worden erkend als het leidinggevende orgaan van de Nederlandse wetenschap. Met name de leden van de Afdeling Letterkunde verzetten zich daarom tegen de oprichting van de Centrale Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek. Doordat de leden van de Afdeling Natuurkunde die scepsis ten aanzien van zwo niet deelden, kwam het zelfs tot een interne twist.

De achtergrond waartegen de in deze twee bijdragen vastgestelde crisis van de Akademie reliëf krijgt, wordt geschetst in de exemplarische studies waarin Herman Pleij en de al aangehaalde Laeyendecker en Van Bueren de gelijktijdige ontwikkelingen in de α -, γ - en β -wetenschappen schetsen. Nieuwe subdisciplines, internationalisering, nieuwe beleidsinstrumenten en financieringskanalen, andere partners zoals de industrie: dat zijn de kernwoorden van deze met grote deskundigheid (en in het geval van Pleij ook wel grote ironie) geschreven artikelen. Telkens moet worden geconcludeerd dat de Akademie weinig tot deze veranderingen bijdroeg. Zij verloor haar positie en gaf na de oorlog geen richting aan de Nederlandse wetenschap.

Daarom is het geen toeval dat ook de door Gerard Alberts en Huib Zuidervaat met zorg uitgegeven bundel zélf door een zekere richtingloosheid wordt gekenmerkt. In de bijdragen van Knegtmans, Alberts en Andriessse staat de KNAW centraal. In de bijdragen van Pleij, Laeyendecker en Van Bueren wordt amper over haar gesproken (illustratief is de wijze waarop dat in het artikel van Laeyendecker gebeurt: in een postscriptum), eenvoudigweg omdat zij geen rol van betekenis in de daarin beschreven geschiedenissen speelde. De auteurs van de beide groepen van artikelen passeren elkaar, zonder dialoog. Daar komt bij dat de artikelen van Andriessse en toch ook van Van Bueren, wiens bijdrage autobiografisch van aard is, de nodige distantie missen. Het oordeel primeert er op de reflectie. Daardoor wordt de door de organisatoren van de studiedag naar voren geschoven zo interessante problematiek – hoe ontwikkelden de Nederlandse wetenschap en haar institutionele dragers zich 'dwars door de oorlog heen'? – onvoldoende doordacht in deze bundel. Maar de aanzet is gegeven. Het is nu wachten op de verschijning van het tweede, aan de twintigste eeuw gewijde deel van de KNAW-geschiedenis van Klaas van Berkel om te zien in hoeverre meer systematisch onderzoek deze aanzet bevestigt.

Jo Tollebeek
K.U. Leuven